

Hasan Akay, *İzleri Temizlemek/ Yapısökümcü Bakış Tarzı ve Metin Yorumlama,*

İstanbul: Şule Yayınları, 2021, 9786052199800, 1. b., 206 s.

Murat Kara*

Edebiyat araştırmacısı, şiir çözümleyicisi, eleştirmen, akademisyen, yazar ve şair Hasan Akay, “Kuramlararası İlişkiler” alt başlığıyla yayınlanan serinin ilki olan *İzleri Temizlemek* adlı kitabıyla karşımızda durmaktadır. Yukarıda andığımız özelliklerinin yanı sıra Akay’ı birçok araştırmacıdan farklı kılan, onun kendi kültürünün ve kültür köklerinin farkında olması, büyük harfli gelenekten beslenmesi, ondan gelen hayafı ve estetik değerleri ihya etme tavrını benimsemesi ve bu farkındalıkla eserlerini kaleme almasıdır. Onun *Mevlânâ’nın Dayanılmaz Davetine Katılmak* (İ. Öztürk ile), *Yeni Türk Edebiyatında Âmentüler; İslami Terimler Sözlüğü*, *İstiklâl Marşı İstikbâl Marşı* (F. Andı ile) gibi çalışmaları bu farkındalığı gösteren eserleridir. *Servet-i Fünûn Şiir Estetiği*, *Şiiri Yeniden Okumak*, *Şiir Alâmetleri*, *Anlamın Çağrısı* gibi ders kitabı niteliğindeki eserlerinde ve *Cenab Şahabeddin*, *Tevfik Fikret* gibi yarı biyografi, yarı araştırma olarak hazırlanan eserlerinde bile satır aralarında verilen açıklamalarda, yapılan değerlendirmelerde, dipnotlarda bu farkındalığı gösteren sayısız işaretle karşılaşmak mümkündür.

Yukarıda adı geçenler içerisinde *Şiiri Yeniden Okumak* adlı kitabın konumuz açısından özel bir yerde durduğu söylenebilir. Çünkü Akay bu kitabında yapısökümü “yapıbozculuk” adı altında bazı edebi metinleri okuma yöntemi olarak kullanmıştır. *İzleri Temizlemek* adlı kitabından on sekiz yıl önce yayınladığı bu

* Dr. Öğr. Üyesi, Batman Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Batman/Türkiye, murat.kara@batman.edu.tr, orcid.org/0000-0001-7139-4906

kitabında Akay, yapısökümcü bakış tarzı ile ilerleyen zamanlarda bir hesaplaşma gerçekleştireceğinin ilk işaretlerini vermiştir. *Şiiri Yeniden Okumak*'ta “derin darbe” kavramlaştırmasıyla yapısöküme dikkat çeken yazar, kitabındaki yazıların “şiir metinlerinin farklı bir yerden, yeni bir nazarla yakından okunması, yapıçözüm ve yeniden yapılandırma yoluyla incelenmesi ve yorumlanması”, “şiiri estetik haz uyandırıcı tarzda yeniden okuma” ve şiir metinlerini “ihya edici biçimde çözümlenme” özelliklerine sahip metinler olduğunu söylemektedir. Şu cümleler dikkat çekicidir:

“Eldeki yazılar bir bakıma, metinlerin altındaki anlam ve zevk damarlarını yeni modern yaklaşım yoluyla keşfetmek, anlam kaynaklarını ve asıl söylenilmek istenen şeyleri yani maksadı açığa çıkarmak, çeşitli yöntemlerin kaymağından, kuramsal, sezgisel ve yaşamsal bilgilerden de yeri geldikçe yararlanmak suretiyle metne bağlı ilişkileri- amacı dışına çıkmamaya özen göstererek- değerlendirmek, çözümlenmek, yorumlamak, metni -bulgulanen yeni bağlantılara ‘tutarlı’ tahlillere dayanarak- yeniden yapılandırmak, mevcut metne- mevcut keşiflere, fark edilen zevklere, farklı yorum ve değerlendirmelere yeni bir ‘ek’ sunmak- bir nevi estetik bir ayıla ve yeni bir adım eklemek çabasıdır ibarettir.”¹

Bilindiği üzere metni farklı ve yeni bir bakışla yakından okuma, yeniden yorumlama, yeniden yapılandırma, ihya edici bir şekilde çözümlenme, metnin anlam ve zevk damarlarını keşfetme, asıl maksadı açığa çıkarma, çeşitli, çok yönlü ve başka yöntemlerden istifade etme, “tutarlı” tahliller yapma, mevcut keşif ve anlamlara ek sunma ve bunları yaparken de metnin amacının dışına çıkmamaya özen gösterme gibi yaklaşımların nerdeyse hiçbiri yapısökümde yoktur; olanları ise sadece yıkmak, parçalamak ve anlamı ertelemek ya da silmek için vardır. Burada Akay’ın, estetik bir ölçüt olarak kabul ettiği “iyi niyet” ile hareket ettiği anlaşılmaktadır. Nitekim kendisi aynı kitapta şöyle demektedir:

“Aslında yapıbozuculuk yönteminin uygulanmasında da, diğer kuram ve yöntemlerde olduğu gibi, iyi niyet standardı ile yöntemin ardında yatan ideoloji ve zihniyetin çok önemli bir rolü vardır. Kuram ve yöntemlerin bu bağlamda bir bütünlük içinde kavranılması şarttır; aksi takdirde bu, hem kuram ve yöntemin, hem de bunlarla gerçekleştirilen eylemin neye yaradığını, nasıl bir işlev gördüğünü veya kimin hesabına yazıldığını önceden belirlemek anlamına gelir ki boşa emek harcamak demektir.”² Ayrıca kitapta yazar, “sarsıcı yaklaşım”, “gücünü başkaldırı ve sınır tanımazlıktan alan”, “yıkmak”, “bozmak”, “bozguna uğratmak”, “art

1 Hasan Akay, *Şiiri Yeniden Okumak*, İstanbul, Kitabevi, 2003, s. xii.

2 a.g.e., s. 3.

niyet” gibi kavramlaştırma ve açıklamalarla yapısökümün zararlı taraflarına da işaret etmektedir. Aynı bölümün sonunda iyi niyet standardı ile uygulanmasının yararlı sonuçlar doğurabileceğini, asıl anlamın yakalanması içinse yöntem kadar “niyet” ve “zihniyet”in de önemli olduğunu vurgulamaktadır.

“*Kuramlararası İlişkiler*” üst başlığıyla yayınlanan üç kitap Akay’ın eleştirel farkındalığının üst düzeye ulaştığı eserlerdir. Yazar bu eserleriyle, kendi kültür köklerine aykırı uçları bulunan- yapısöküm başta olmak üzere- Batılı ya da Uzak Batılı bütün postmodern kuram, yöntem ve kavramlarla hesaplaşmayı göze almış, onlarla yüzleşmiş ve mahiyetlerini açık etmiştir. Daha önce de söylendiği gibi yazar, *Şiiri Yeniden Okumak* kitabında yapısöküm yöntemini bir anlamda evcilleştirerek “yapıçözümleme girişimi” adıyla uygulamış ve çok verimli sonuçlar elde etmiştir. Ancak gelinen nokta iki yüz yıl öncesine dayanan bir “medeniyet krizi”nin, yöntem ve kuram alanında bugün de devam ettiğinin Akay tarafından fark edilmesi, yapısöküm ve diğer postmodern kuramlarla, bunları ortaya atanlar ve sorgulamadan uygulayanlarla bir çeşit hesaplaşmayı zorunlu kılmıştır.

Bu noktada iki önemli hususun gözden kaçırılmaması ve akla gelebilecek muhtemel bir soruya cevap verilmesi gerekir. Birinci husus şudur: Akay, uzun yıllarını -*Şiiri Yeniden Okumak* öncesiyle başlayan ve *İzleri Temizlemek* adlı kitabın basıldığı zaman dilimi göz önüne alınırsa- bu kuramı incelemeye ve bir nevi ehlileştirmeye ayırmış; ancak bunun yeterli olmadığını görünce, onun kültürümüze ait kaynaklarını açık etmeye çalışmıştır. Ayrıca Doğu’dan ve Batı’dan birçok felsefe, kuram ve kavramla meşgul olmuş, incelemiş, yorumlamış bir akademisyendir. Onun bu noktaya gelişi bir tesadüf değildir. Arkasında bir bilgi birikimi vardır. Onun kitapları yazarken hangi uç noktalara kadar gittiğini çalışmalarındaki dipnotlara ve kaynakçalara bakarak anlamak mümkündür.

İkincisi husus ise yazarın metin okuma adına giriştiği bu iş ve önerdiği okuma yönteminin sadece edebiyatla sınırlı olmamasıdır. Metinlerle ilgilenen, metinlerden anlam çıkarmaya çalışan edebiyat dışında, din, felsefe, tarih, ilahiyat, sosyoloji vb. diğer alanları da hesaba katması, onlarla ilgilenmesi alanın genişlemesine katkı sağlamıştır. Bu bağlamda akla gelebilecek muhtemel soru şudur: Hasan Akay, bu işi neden bu kadar ciddiye almıştır? Neticede ortaya atılan bir kuram ya da bir yöntemden ibarettir. O da diğerleri gibidir; bir dönem yaşar, sonra devrini tamamlar ve ölür, denilebilir. Ancak bu yaklaşım doğru değildir. Batı’dan gelen kuram ve yöntemlerin hemen hepsinde bir şekilde tahrif kokusu söz konusudur; fakat bu sonuncusu, tamamen bozma, sökme ve yıkma üzerine kurulmuş, bir anlamda stratejik açıdan diriltilmeye (sahaya dönmeye) çalışılmış bir hayalet/hortlak gibidir. Akay’ın bu noktadaki tespiti dikkate şayandır:

“Batı felsefesi, ‘hep’ iken ‘hiç’e gelip dayanmış; başından beri içinde teneffüs ettiği nihilizme -sadakatle- her felsefi damardan ulaşmayı başarmıştır. Batı felsefesinin ‘Adem Kasidesi’dir Nietzsche’nin ve Derrida’nın aforizmaları. Karizmaları da dil felsefesine bağlıdır. ‘Var’dan ‘yok’a müncer oluyor hepsi de. Kosmos kaosa dönüşüyor tütsüde! Şarkta böyle bir netice çıkmamış bugüne kadar. Lakin ‘diféranç’ -felsefi bir ‘dabbe’ gibi- zuhur edince Şark’ın referansları da bozulmuştur! Hristiyanlıkta yapıçözümüne meşru bakılması normaldir, zira dayanakları da odur, yıkanakları da! Fakat fıkıhın sorunsalları ve çıkış noktaları o cins felsefe ve radikal hermönetiğin sorunsallarından tamamen farklıdır. Yapıçözüm, kökü kopartıyor; kökten, esastan bozuyor! İslâm’da ortaya çıkan durumlar esastan farklı olduğu için aynı yöntem veya yaklaşım tarzı geçersizdir; çünkü orada sorun olan, burada sorun değildir. Çözüm de elbet farklı yerden ve kökten olacaktır. Ama postmodernizmin her şeyi meşru sayan paganist içerikli ‘Niye olmasın?’ aforizması, en hassas alanın kapılarını bile sar(s)maya başlamıştır.”³

Bir de bu hususta biraz ileri gidenler var. Mesela söz konusu yöntemlerle ortaya atılan bir metafor, bir sembol, şayet yerinde kullanılmazsa bir silaha dönüşebilir.⁴ O halde yapısökümün niyetini ortaya koymak ve metni, muhakkak *mutlak metin merkezli okumak* gerekir. Peki, bunu yapacak olan kimdir? Bütün kuram, yöntem ve kavram uygulayıcıları. Akay da bu sorumluk gereği “Yapılacak Bir Şey Olmalı” düşüncesiyle hareket etmiş; bildiklerini, bulduklarını ortaya koymuştur. Yazar, bu düsturu, Müslüman kimliği ile gerçek metne ve gerçek okumaya dil uzatan kuram ve yöntem uygulayıcılarına karşı da uygulamakta ve onları kıyasıya eleştirmektedir. Bunu yaparken de gözünü edebiyattan ebediyete diktğini asıl maksadının ebediyet âleminde yüzü ak olmak olduğunu işaret etmiştir.⁵

Bu bağlamda Akay, yöntem uygulayanlara, tahlil çözümleme yapanlara da bazı uyarılarda bulunmaktadır: “Ayaküstü tahliller, çözümlemeler ve yorumlamalarla taşı gediğine koymak mümkün değildir. Kavramların farklı bir kültür ve sanat atmosferinde sorgulamaksızın uygulanması ve anlam bahçesine dâhil edilmesi sakıncalıdır. Sorguya çağırınların kimliğine de azami ölçüde dikkat edilmelidir çünkü bunlar –anlam kaynaklarını kurutan veya saptıran- sahte emniyet görevlileri olabilir: Kendinizi tam da güvenlikte hissedeceğiniz yerde, nasıl bir tuzağa düşürülmüş olacağınızı önceden fark etmenizi sağlayacak bir bakış tar-

3 Hasan Akay, *İzleri Temizlemek/ Yapısökümcü Bakış Tarzı ve Metin Yorumlama*, İstanbul, Şule Yayınları, s. 19.

4 a.g.e., s. 37-38.

5 a.g.e., s. 32-33.

zınız olmalı ki işaretlerin gerçek ile sahte olanını -göstergelerin hakiki anlama gönderme yapabilecek olanıyla sanal veya tuzaklı anlam gösterilenlerine sevk edecek şekilde olanlarını- ayırt edebilesiniz.”⁶

İzleri Temizlemek kitabını diğerlerinden ayıran özellik, bir anlamda bu bağlamdaki farkındalık ve hesaplaşmanın herhalde ilk kıvılcımı olmasıdır. Kitapta yer alan bazı başlıklar bunun göstergesidir: Yazar, bir uygulama olarak varlık gösterecek olan son kitaptan önce “izleri temizlemek”tedir. Kitapta yer alan başlıkların bir kısmı şöyledir: “Okumanın Ötesi Ve Berisi!”, “Sanat Ve Dil, Felsefe Ve İktidar”, “Yazı-Yaşayabilmek”, “Derrida’ya Bir Haller Oluyor!”, “Yapıçözücü Bir Sorgulama Ya Da Kavramın Silah Olarak Gözü kmesi!”, “Of Grammarology’ Of! / Yazı Ya Da Yapıçözümün Çözümü!”, “Postmodernizm Yapıçözüm Ve Haham Mantığı!”, “Yapısökücü Bir Eylem Olarak İzleri Silmek”, “İz Operasyonu!”, “Yapısöküm Müphemiyet Karşısında Kim Ne Yapabilir Ki!”, “Tire Felsefesi Olarak Yapısöküm Ve Yorum”, “Çölde Gölge Kervanı Ya Da Felsefenin İnsanlıkdışı Ormanı”, “Bir Yapısöküm Jesti! / Echo Ve Narcissus Ya Da Ben Ve Öteki”, “Felsefi Hantoloji! /Felsefeye Musallat Düşünceler Ormanı”, “Yapısöküm Şoku Ve Artçıları!”, “Yapısökümcü Okuma Tarzında Silesius’un Göz İzi Ve Pavlus’un Gölgesi!”

Akay’ın *İzleri Temizlemek*’le yaptığı bir bakıma yapısökümün de yapısöküme uğratılması gerektiğini göstermektedir. Madem yapısöküm de bir yöntemdir; o halde, yöntemin uygulayıcılarına da bu hakkı vermek gerekir. (Nitekim daha sonra “Yapısökümü Yapısöküme Uğratmak” başlığı altındaki konuşmaları bunun açıklanmasına yöneliktir.) Akay bu konuda şunları söylemektedir: “Batı felsefesine göre yeniden formatlanmış olan ‘dil’ ve ‘söz’, ‘yazı’ ve ‘metin’ kavramları, her derde deva kuramsal ürünleriyle ve tabii gönüllü yayıcıları / daileri ve yerli fedaileri eliyle âleme yayılıyor. Bunun ucunda, birçok anlamda ‘iktidar’ın ele geçirilmesi gayesi vardır. Yapıçözümün sorgulama mantığı, ona -ve müştaklarına- karşı da kullanılması gereken bir imkân alanı açmaktadır: Bu önemlidir. Bu yöntemi, işlevsel hâle getirmek bu kültür ve medeniyetin en tabii hakkıdır; tabii kendi usulünce.”⁷ Burada iktidar derken kastedilen söz iktidarı, okuma iktidarı, kuram iktidarındır; anlamı da âlemde tek söz sahibi olmaktır.

İzleri Temizlemek’te dikkati çeken bir husus da kitabın üslûbudur. *İzleri Temizlemek* yer yer denemeye ve söyleşi tarzına yakın, bazen sohbet ediyormuş gibi sade ve fasih bir anlatımla kaleme almıştır. Bu, daha önce yazarın yayınladığı

6 a.g.e., s. 37.

7 a.g.e., s. 19.

ğ *Anlamın Çağrısı* kitabında da karşılaştığımız, biraz felsefi diyalogları da çağrıştıran ya da onlara gönderen bir üslüptür. Genellikle kısa ve devrik cümleler, soru yönelmeler ve sorgulama şeklinde konuşma havası, bu üslûbun temel özellikleridir. Bu üslûbun verimli yanı, kuram ve yöntemler bağlamında kavramları içeren çetrefilli konuların okur tarafından rahat bir şekilde okunup anlaşılmasını sağlamasıdır. Ayrıca yazıların genel olarak kısa ve kitabın da sayfa adedi açısından orta hacimli olması, eserin okunmasını ve istifade edilmesini daha da kolaylaştırmaktadır.

Akay'ın diğer çalışmalarında da rastladığımız bir başka özelliğinin bu kitapta da devam ettiği görülmektedir. Bu da geniş dipnotlar, parantez içi açıklamalar ve ara cümlelerdir. Onun çalışmalarında bu teknikler önemli vazifeler yüklenir. Hatta bazı çalışmalarında dipnotların ana metinden daha önemli duruma geçtiği söylenebilir. *İzleri Temizlemek* adlı kitapta da bazı dipnotlar ana metin kadar dikkati çekmektedir. Akay'ın bu özelliği onun sadece anlatıcı yazar değil ayrıca okur, eleştirmen ve dinleyici olarak bulunduğunu göstermektedir. Mesela bir dipnotta, kitapta yapılan değerlendirmeye dair nitelikli bir okurun muhtemel itirazı ya da aklına gelebilecek muhtemel bir eklemeyi/ değerlendirmeyi açıklığa kavuşturacak örnekler, meraklısına değerlendirmeyi destekleyen Batı'dan ya da Doğu'dan metin parçaları, değerlendirmeyle ilgili kavramlaştırma ya da adlandırmalar, değerlendirmeye benzer yorum ve açıklamalar gibi bilgiler yazar tarafından adeta dikkate alınarak kaydedilmektedir. Bu özellik okuru, yazarın hemen her çalışmasını sonuna kadar okumaya zorlamaktadır. Söz konusu özelliğın bu üsluba aşına olanlar için bir beklenti oluşturduğu da söylenebilir.

Akay yapısökümcü bakış tarzını değerlendirirken -asında onun akıcı üslubunun başka bir parçası sayılan- sıra dışı yorumlamalar, adlandırmalar ve kavramlaştırmalar da yapmaktadır. Bu bağlamda şu metni bir örnek olarak alıntılatabiliriz: “Gerçekte ne büyü ne gerçeklik var ortada, sadece sanal göstergeleri. Ve bu görüntünün ‘gösterilenler’i ya da ‘gösterge-zedeleri, büyü jestine kanarak tuzağa yakalanmıştır, mahpustur. Kendisini tabiat içinde zannetmektedir; oysa ‘içeride’dir, hapistir! (Okyanus ortasında devasa bir gemide hapis hayatı süren ve dışarıda başka bir âlem olduğundan haberi olmayan mahpuslar gibi. Ya da Matrix’te, gerçekte pil üretimi için kullanılan ama kendilerini normal bir hayatı yaşıyor sanan zavallı insancıklar gibi!) Buradan çıkış yoktur! Cümle ‘çıkışlar’ içeri açılmaktadır. (No exit!)”⁸

Kitabın ilk cümlesi yapısökümle bir hesaplaşma olacağını göstermektedir. Yazar, “Önsöz Yerine” başlıklı bölümün ilk paragrafında diyor ki: “Batı’da geçerli felsefelerin, kuramların, yöntemlerin hemen hepsinde ortak bir arıza var: Adı konulmamış bir ahkâm kesme ve mutlaklaştırma! Yapısöküm de bundan uzak ya da korunmuş bir yöntem değildir. O da esasında radikal yorum ve yorumsamadan ibarettir. Yorumu aşırılaştırıyor, aşırılığı mutlaklaştırıyor. İzafiyetin mutlaklaştırılması gibi. Bir metnin, bir tavrın, bir düşüncenin anlamını verirken ya mitik veya psikanalitik kanalları kullanıyor ya da ‘-miş gibi’likleri ikna yöntemi olarak işliyor. Bu gerçekten ilginç bir durum ortaya çıkartıyor. Bu kanalların hiçbirinde dilin iktidarı yok, ama o dil üzerinden -bir başkasına asla devredilemeyen, aktarılamayan- bir güç gösterisine girişiyor. Dili din ve dini dil gibi, her şeyi tutan bir metin gibi (d)okumak istiyor. Önceki hâlleri değiştirerek.”⁹

Gerçekten yapısöküm sözde dil üzerine kurulmuştur, ancak mit ya da psikanalitik olanı kullanmayı daha çok tercih etmiş; söylemiyle dili kendine egemen kıldığı ve gücünü orada sergilediği için bunu kimseye devretmemiş, kendisine yönelik yapılabilecek bütün eleştirilere kapılarını kapatmış, adeta “bu konuda ancak ben konuşabilirim” iddiasını ortaya atmıştır. Peki, okuma nedir, gerçek okuma nasıl olmalıdır? Kitabın ilk yazısında Akay, bu soruya cevap vermektedir: “Okuma (kıraat), ‘okunanı temiz kılma, tahriften koruma’ demektir. ‘Uygun okuma’ budur.”¹⁰ “Okuma”, aslında çift taraflı bir cevabı içermektedir. Diğer taraf “Okuma ne değildir?” sorusunun cevabıdır, söylenmeyen taraftır. Bu ise her metnin aynı okuma ile okunamayacağı anlamına gelir. Yani yapısöküm bütün metinlere uygulanabilecek en uygun yöntem değildir.

Ayrıca, “Okuma, ‘kitap’ın anlamına, daha doğrusu ona yüklenen anlama göre tahakkuk eder. Kitap ya da metin hakkında yapılan tanımlamalar, maksadı ortaya koyduğu kadar ‘okuma’nın mahiyetini ve karakterini de açığa çıkarmaktadır. Kitap ya da metin, temiz, katışıksız, tahrif veya tahrir maksatlı olarak oluşturulmamış ise şüpheleri aydınlatma niteliği taşıdığı takdirde okuma da ona göre bir deneyimleme, yaşantılama, yorumlama şeklinde gerçekleşecektir”.¹¹ Uygun okuma, farklı yaklaşımların zihinlerde doğurabileceği yanıltmacalı suretleri de çelişkili görünen suretlerdeki ilişkileri de bunların kaynağını ya da mihverini fark ettirmelidir”¹². “Okumanın başka türlü, okumanın bütüncül nazarını, başka bir deyişle tevhidini tefessühe uğratmak, birliği çokluğa -vahdeti kesre- dö-

9 a.g.e., s. 7.

10 a.g.e., s. 11.

11 a.g.e., s. 11.

12 a.g.e., s. 12.

nüştürmektir.”¹³ O halde anlam, maksat, matris veya mazmun, “uygun okuma” yönteminden uzak düşünülemez.¹⁴

Bu noktadan sonra Akay, Derrida’nın yönteminin veya faaliyetinin açıklarını; bozmayı, ertelemeyi, yıkmayı hangi teknik ve ilkelerle gerçekleştirdiğini ortaya koymaktadır. Bunlar şunlardır: *Yerinde etme, lekeleme, silinti, yeniden etkinleştirme, eklenti ya da ikame etme, turnak içine alma, yersizyurtsuzlaştırma, müphemiyet, belirsizlik ve parçalılık, üstünü çizme ve silme, tek anlamı reddetme, tire ve anlamı erteleme, bir eklenti ya da ekleme olarak ve bağlacını kullanma, metaforları, sembolleri yerinden ederek silaha dönüştürme*. Bütün bu teknikleri ve ilkeleri besleyen bir mantık vardır ki bu aslında yapısökümün de görünmeyen arka planıdır. “Postmodernizm ve yapıçözümün arkasında aslında kadim zamanlardan beri süregelen bir dip geleneğin, daha ziyade hahamların yorumlama tarzının formatlandığı izlenimi veren bir taktiğin ve stratejinin izleri görülmektedir.”¹⁵ Bu noktada yazar şu uyarıda bulunmaktadır:

“Kuram ve yöntemlerdeki kültürel terminatörlerin de farkına varılması gerekir. Anlama veya hakikate ulaştıran kuramlar, yöntemler, kavramlar değil, onların içten içe bağlı oldukları mantık sistemidir. Bunları kavramadan kuram, kavram ve yöntem sınırları içerisinde yapılan okumalar, çözümlene ve tahliller yöntem uygulayıcısını hiç beklemediği yerlere götürebilir. “O bakımdan metodik frekansların, yapılan çalışmayı ve sonuçlarını nereye bağladığına dikkat edilmesi şarttır. Çünkü anlam veya hakikate ulaştıran kuram veya yöntem değil, onların derinden bağlandığı mantık sistemidir. Bu, sistemin de şüphesiz bir politikası vardır. Yapıçözümün politikası, söz konusu mantıkla yakından alakalıdır.”¹⁶

Akay bunu bir sıradan söz oyunuymuş gibi görenlere de uyarıda bulunmaktadır.¹⁷ Ona göre yapılması gereken, diğer deyişle oyunu bozmak için yapılması gereken kaybolan göstergelerin yeniden kazanılmasıdır. Kaybolan göstergeler bizim kültürümüze ait olan göstergelerdir. Yazarın da kitabında yaptığı da budur: Kaybolan göstergeleri geri kazanmak. “Kimin/neyin izidir, belirsiz. O yüzden kaybolan göstergelerin yeniden kazanılması gerekir. Ayetlerin işaretlere, işaretin izlere dönüştürülerek yok edilen cennetin, yani öz’ün keşfedilmesi bir mecburiyettir. Kâinatta mevcut işaretlerin iz üzerinden okunması, o iz’in kime ait olduğunun anlaşılması şarttır. O izde çatlak yoktur. Ayet izde gizlidir.

13 *a.g.e.*, s. 112.

14 *a.g.e.*, s. 114.

15 *a.g.e.*, s. 64.

16 *a.g.e.*, s. 64-65.

17 *a.g.e.*, s. 72 (dipnot).

Bir kum tanesinde gizli çöl, dalgalarda saklı bir deniz, esir’de görünen veçhe, iz gibi.”¹⁸

Akay, kitabında kuram ve yöntemlerin şerli alametlerini de vermektedir. Bunlar: Kuram olmaktan çıkıp kurumlaşma, mutlaklığını ilan etme ve anlamı açıklığa kavuşturmak yerine daha da karanlığa sürükleme.¹⁹ Batı’dan gelen hemen her kuramda bu üç maddeden biri, ikisi ya da her üçü de vardır. Bu noktada bizim düşüncemize göre belki sadece Tolstoy’un aktarım olarak anlatımcılık şeklinde adlandırılan “bulaşım/sirayet” kuramı ayrı bir yere konulabilir. Çünkü onda kurumlaşma ve mutlaklığın ilanı yoktur.

Ayrıca Batı’dan ve Uzak Batı’dan kuram peşinde koşanlara da uyarılar vardır: “Büyük resim’i görmek yerine resmin parçalarına dalarak derin anlamlar çıkarmamızı bekleyen (yöntemci) ler, arzuladıkları cümleler söylenmediği takdirde çılgınca bir alay dili kullanmaktan çekinmeyeceklerdir. Kuram hatırına! [Bir de ‘bütün resmi’ kendi maksatlı bakış tarzlarına uydurarak onu yeniden Batılı tarzda tanımlayan, ileri görüşlü olarak reklam edilen ‘bütünsel’ciler ki onlar da suret-i haktan gözükererek aynı zihinsel değirmene su taşımaktan geri durmayacaklardır. Bunlar, Hermenötik’i, Tarihselcilik’i, Yapısalcılık’ı, Metinlerarasılık’ı, gönüllü olarak, Batılı bir gramer, retorik ve mantık üzerinden okuyan, - Batılı Watt ve Doğulu Fazlurrahman gibi- güya bütünü gözetken okuma ve alımlamayı, anlamlandırma ve hüküm istihracını ‘bütün’e kurban etme ayinini icra edenlerdir!’²⁰

Dikkat çekici olan bir husus da “istikamet üzere olma sorumluluğunun kuramdan ziyade kuram uygulayıcısının sırtında olduğu”nun saptanmasıdır. ‘İstikamet’ üzere olmak kuramın değil, uygulayıcının mesuliyeti içindedir. Okumasını bilene istikamet bellidir. Aslolan da yol değil, yoldaştır yani doğru istikamet. Ve istikamet hatırı, hakikatte olduğu gibi kuramdan da yöntemden de üstündür. Kuramda saklı deniz de odur.”²¹

Diğer bir dikkat çekici husus da şudur: “Batı’da yapılan yorumlar birkaç esaslı kaynağa indirgenebilir. En dikkat çeken İncil’dir. Yapısöküm de Tevrat’la, İncil’le yakından ilgilenir aslında. Hangi kuramın altını kazarsanız kazın, ortaya İncil ve Tevrat çıkmaktadır. (Ahd-i Atîk ve Ahd-i Cedîd). İncil’den öncesi nerdeyse yoktur! Batı ya da Hristiyan dünyası için en büyük problem -bilhassa felsefeciler için- İncil olmuştur. İnananı için de inanmayı için de bu problem mevcuttur.”²²

18 a.g.e., s. 95.

19 a.g.e., s. 102.

20 a.g.e., s. 97.

21 a.g.e., s. 98.

22 a.g.e., s. 118.

Yapısöküm için de durum pek farklı değildir.²³ Peki, bu niçin önemlidir? Bu anlam açısından önemlidir.²⁴

Bir de Yapısökümün yakından ilgilendiği İbn Arabî'nin düşünüş tarzı ile arasındaki yakınlık ve farklılık meselesi var: "Derrida'nın dediği ile İbn Arabî'nin (Yunus'un, Mevlânâ'nın) söylediği arasında kocaman bir fark vardır. Birinde 'ötenin ötesi'nde kalan O'dur, diğerinde ise O değildir: Derrida'nın da Silesius'un da, 'Tanrı'nın da ötesine geçmek' ve kendi olmak dediği şey, bir bakıma 'Lâ ilâhe' demektir ve tasavvufu aynı dili kullanır; ama tasavvuf, bu sözü 'il-lallâh' olarak tamamlarken diğerleri 'illâ ene/ben/nefs/kendi/öz'de kalmaktadır. Yapısökümün dikiş tutmaz söküğü budur."²⁵

Bu değerlendirmeler şöyle bir soru akla getirebilir: O halde yapısökümden tamamen uzak mı durmak gerekir? Hayır, yöntemin mahiyetine nüfuz etmek kaydıyla yapısöküm kullanılabilir. Zaten Akay da yapısökümün bir yöntem olduğunun ve nasıl tatbik edilmesi gerektiğinin –meşru olan ve sakınılması gereken yönleriyle- ipuçlarını vermeye çalışmakta; metinleri yatay, dikey, çapraz bir sorgulamaya tabi tutup anlamını ortaya çıkarmak gibi faydalı bazı sonuçlar doğurabileceğine işaret etmektedir.²⁶ "Yapısöküm politikası, yerine göre hem zehir hem panzehir olarak kullanılan işlevsel bir işlem, bir zihin faaliyetidir. Kimin adına iş gördüğünü gözden uzak tutmamak şartıyla uygulamak gerekir. Yoksa yararı yoktur. Zira yöntemin etikası politikasından ibarettir."²⁷ "Derrida'yı diğerlerinden farklı kılan şey şudur: 'Kesinlik geleneği'ni ve 'metin/hakikat' anlayışını reddetmesi; 'müphemiyet'i, "belirlenemeyeni tüm varoluşun temelini yeniden yerleştirmesi'dir."²⁸

Sonuç

Sonuç olarak denilmektedir ki: Metne ve gerçekliğe bir yaklaşım ve anlam verme, anlamlandırma ve yorumlama biçimi olmakla birlikte, özlerini mutlaklaştırma sevdasından asla vazgeçmek istemeyen, ölüsü dirisinden daha çok para eden kuram sürüsü içinde (Metinlerarasılık, Yeni Hermenötik, Yeni Tarihselcilik, Okur Merkezlilik, Metinsellik, Diyalojizm, Yeni Oryantalizm, Neo-Nihilizm, Bilimsel Cercilik vb.) Yapısöküm de uygun metinlere ve hadiselere tatbik edilebi-

23 *a.g.e.*, s. 184.

24 *a.g.e.*, s. 185.

25 *a.g.e.*, s. 187.

26 *a.g.e.*, s. 20.

27 *a.g.e.*, s. 179.

28 *a.g.e.*, s. 67.

lir. Sorgulama ve akletme tarzı, diğer kuramların izin vermediği sahalara girme, mevcut yapıları sökme ve farkındalık oluşturma bakımından radikal bir yorum imkânıdır. Onunla yaşamayı öğrenmek zorunluluğu var. Sorumluluk bilinciyle hareket edenler izlenmeye değer. Yapısöküm de diğer yöntemler gibi birçok şeye karşı çıkış olabilir; ancak mühim olan, uygulamacının ondan ne kadarını uygulamaya değer gördüğü ve sorumluluğu üzerine aldığıdır.

Kaynakça

Akay, Hasan, *Şiiri Yeniden Okumak*, İstanbul, Kitabevi, 2003.

_____, *İzleri Temizlemek*, İstanbul, Şule Yayınları, 2021.

_____, “Yapısökümü Yapısöküme Uğratmak I-II-III”, *Hasan Akay’la Söyleşi*, haz. Zeynep Kevser Şerefoğlu Danış, *Olağan Hikâye*, sayı 6, Ağustos 2021; sayı 7, Ekim-Kasım 2021; sayı 8, Aralık 2021.

_____, “Yapısökümcü Bakış Tarzının Dil Felsefesi Üzerinden Gerçekleştirdiği Büyük Anlam ve Eylem Operasyonunu Yeniden Düşünmek”, *Akademik İncelemeler Dergisi (AID)*, cilt 16, sayı 2, Ekim 2021.

_____, “İz’lerde Kaybolan Göstergeler ve Gaybın Bir Vechesi”, sayı 4, *Teklif*, Temmuz-Ağustos 2022.

Akbulut, Ali Ömer, “Bütüncül Anlamın Davetine İcabet”, *Karabatak*, sayı 63, Temmuz- Ağustos 2022.

